

УДК [342.7] (477)

Мартинюк Олексій Володимирович –

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права та адміністративного права
Донецького національного університету імені Василя Стуса

Oleksii V. Martyniuk –

candidate of juridical sciences, associate professor,
assistant professor of department for theory and history of state and law and administrative law,
Vasyl Stus Donetsk National University
(21 600-richchia Street, Vinnytsia, 21000, Ukraine)

Мета та принципи призначення покарання за Литовським Статутом

У статті розглядаються мета та принципи призначення покарання для жінки, що вчинила злочин за нормами трьох редакцій Литовського Статуту. Зосереджується увага на такій меті покарання, як відшкодування шкоди потерпілій особі, захист її прав, попередження злочинів, поповнення державної скарбниці, спокутування гріха, завдання злочинниці адекватного покарання залежно від тяжкості злочину, виправлення засудженої та залякування. Розглядаються такі принципи призначення покарання, як принцип індивідуальності покарання, законності, справедливості, гуманізму та демократизму.

Ключові слова: жінка, мета покарання, принципи покарання, Литовський Статут, Литовсько-Руська держава, Річ Посполита.

В статье рассматриваются цель и принципы назначения наказания для женщины, совершившей преступление в соответствии с нормами трех редакций Литовского Статута. Сосредотачивается внимание на такой цели наказания, как возмещение ущерба потерпевшему, защита его прав, предупреждение преступлений, пополнение государственной казны, искупление греха, назначение преступнице адекватного наказания в зависимости от тяжести преступления, исправление осужденной и запугивание. Рассматриваются такие принципы назначения наказания, как принцип индивидуальности наказания, законности, справедливости, гуманизма и демократизма.

Ключевые слова: женщина, цель наказания, принципы наказания, Литовский Статут, Литовско-Русское государство, Речь Посполитая.

O.V. Martyniuk Goal and Principles of the Punishment under Lithuanian Statute

The article deals with the goal and principles of imposition of punishment for a woman who committed a crime under three versions of the Lithuanian Statute.

It has been established that during the researched period the main goal of the punishment continued being compensation of damages to the victim which proves additional punishments represented by ransom as well as fine for causing material and property damage. This purpose of punishment became a consequence of influence of valuable attitude in the society to the person as well as the lack of opinion in the society on differentiation between the crime and tort.

It has been established that the purpose of punishment under Lithuanian Statute was protection of existing legal norms, prevention of crimes and replenishment of budget.

It has been found out that when Ukrainian lands were owned by Lithuanian Russian state and the Polish-Lithuanian Commonwealth religion had a significant influence on legal awareness of population and legislator. Every illegal act was considered as a sin by society. That is why such purpose of punishment as atonement stayed.

Analysis of Lithuanian Statute allows to say that there was such purpose of punishment as imposition of adequate punishment on the female criminal depending on the gravity of crime. In this case the punishment had to correspond to the gravity of committed crime and performed the function of repayment for committed criminal offence.

It has been defined that evolution of the state and legal institutes and gradual enshrining in the notion of crime of the dominant role of formal element influenced such purpose of crime as correction of the female criminal and intimidation. The main purpose of punishment during 16th century was intimidation.

It has been established that during researched period principles of imposition of punishment on a woman developed constantly. The Statute defined and enshrined such principles as the principle of individualization of punishment, legality, fairness, humanity and democracy. They mainly based on humane traditions which existed in Ukrainian society since Kievan Rus.

Keywords: woman, purpose of punishment, principles of punishment, Lithuanian Statute, Lithuanian Russian state, the Polish-Lithuanian Commonwealth.

Постановка проблеми. Реформування національної правової системи і суспільних відносин в Україні триває понад три десятиліття, а відтак сприяє формуванню нових гендерних стандартів масової правосвідомості. Відповідно до ч. 2-3 ст. 50 Кримінального кодексу України покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність [1]. Отже, проблема мети покарання залишається актуальною і потребує спеціальних наукових досліджень, в тому числі із використанням історико-правової спадщини українського народу. Це дозволяє виявити місце правової культури у структурі не лише української, а й європейської культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед досліджень з даної проблематики відзначимо праці В. Гончаренка, Г. Демченка, С. Кудіна, П. Музиченка, А. Рогожина, В. Тація, І. Черкаського, Є. Шаломєєва, О. Шевченка, І. Юхо та інших.

Невирішені раніше проблеми. Враховуючи відносно велику кількість наукових публікацій з проблем розвитку кримінального права періоду, коли українські землі перебували у складі Литовсько-Руської держави та Речі Посполитої, питання щодо визначення мети та принципів призначення покарання для жінки, що вчинила злочин за нормами трьох редакцій Литовського Статуту вивчені недостатньо. Відтак висновки, зроблені вітчизняними та зарубіжними істориками права, потребують подальшої конкретизації.

Метою статті є визначення мети та принципів призначення покарання для жінки, що вчинила злочин за нормами Литовського Статуту.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняному кримінальному праві другої половини XIV – першої половини XVII ст. важливим інститутом захисту прав та інтересів особи, суспільства, держави, церкви було покарання, що мало свою мету. Саме мета покарання, на наш погляд, відображала правосвідомість та ментальність як законодавця, так і українського народу в цілому.

Аналіз артикулів трьох редакцій Литовського Статуту дозволяє визначити мету покарання для жінки, що скоїла злочин.

Як і в часи Київської Русі, у досліджуваній період важливою метою покарання продовжувало залишатись відшкодування шкоди потерпілій особі. Про це свідчить стягнення додаткових покарань у вигляді головини (наприклад, I, VII, 1, 12, 13, 29, XI, 1, 2; II, XI, 24, 25; III, XI, 44, 45, 46, XII, 3, 5 та ін.) та нав'язки (наприклад, I, VII, 9; II, XI, 13; III, XI, 27 та ін.), а також штрафу за заподіяння фізичної чи майнової шкоди (наприклад, I, VI, 21, VII, 10, VIII, XII, 11; II, IX, 9, 11, 14; III, IX, 18, 20, 21, 23 та ін.) (Примітка. Перша римська цифра – номер редакції Литовського Статуту, друга римська цифра – номер розділу, третя арабська цифра – номер артикулу) [2-4]. Існування цієї мети покарання стало наслідком впливу ціннісного відношення у суспільстві до особи, а також відсутності у суспільстві погляду на розмежованість злочину і цивільного правопорушення. Відтак, усі дії, спрямовані на заподіяння шкоди, вважались злочином, а спричинена шкода підлягала безумовному відшкодуванню [5, с. 165].

Метою покарання згідно артикулів Литовського Статуту були захист існуючих правових норм (як звичаєвих, так і законодавчих) та попередження злочинів. Законодавець, укладаючи Статут, поряд із захистом правових норм охороняв права особи, сім'ї, суспільства,

церкви, держави. Як вказував Г. В. Демченко, «нарушение равенства и свободы, создаваемой закономъ, такъ же точно приводитъ государство къ разрушенію, какъ и установленіе несправедливыхъ законовъ... Государство не можетъ терпеть преступныхъ людей...» [6, с. 167]. У III, XI, 60 та III, XIV, 30 йдеться про попередження злочинів: «...абы въ панстве нашомъ христіянскомъ всякая учтивость ѿ поважностъ поволанью христіянскому належачая захована а противныя тому же бы каранье слушное на себе относили...» або «забѣгаючи межѣ инъшыми и той злости абы ся въ панствахъ нашихъ христіянскихъ не множила...» [4]. Так, за твердженням Є. В. Шаломєєва, злочини попереджувались погрозою покарання, а при недостатності – застосуванням покарання [7, с. 132].

У розглядану добу зберігалася така мета покарання, як поповнення державної (князівської, «господарської») скарбниці. Це засвідчує факт стягнення штрафів різного розміру (так званої «вини господарської») та конфіскацію майна на користь держави за вчинення деяких злочинів (наприклад, I, I, 2, 8, II, 5, VII, 9, XIII, 10; II, I, 3, 11, IV, 38, 67; III, I, 3, 6, 8, 23, 54, III, 12, XI, 28 та ін.) [2-4]. Зазначимо, що з виданням Статуту редакцій 1566 і 1588 рр. зменшується кількість грошових штрафів на користь держави порівняно з іншими видами покарань. Відтак за умов відсутності чіткого поділу між державним і приватним (князівським) господарством, коли приватноправові і публічно-правові елементи не розрізнялись, надходження від штрафів, конфіскацій майна йшли до князівської скарбниці [7, с. 133].

У період, коли українські землі перебували у складі Литовсько-Руської держави та Речі Посполитої, значний вплив на правосвідомість як населення, так і законодавця справляла релігія. Кожне протиправне діяння розглядалося суспільством як гріх, а тому залишилася така мета покарання, як спокутування гріха. Так, згідно II, XI, 16 та III, XI, 7 жінка за вбивство своєї дитини повинна «при церкви ...покутувати и визнавати явный грехъ свой передъ всеми людьми собранья христіянского...» [3,4]. Досліджуючи інститут покарання, Г. В. Демченко зазначав, що «особенно заметно влияние христіанской религіи въ уголовномъ правѣ» [6, с. 156].

Аналіз норм Литовського Статуту дає нам підстави стверджувати про існування такої мети покарання, як визначення злочинниці адекватного покарання залежно від тяжкості злочину. Покарання у такому випадку мало відповідати тяжкості скоєного злочину, і, таким чином, фактично виконувало функцію відплати за вчинене злочинне діяння (I, I, 1; II, I, 4; III, I, 4) [2-4]. Так, Г. В. Демченко зауважував, що «наказаніе соответствуетъ винѣ и преступленію: болѣе тяжкія наказанія полагаются за болѣе тяжкія преступленія; напротивъ, незначительныя проступки влекутъ за собой и незначительныя сравнительно взысканія» [6, с. 198]. Відомий правник XVI ст. Лев Сапега стосовно кари, як відплати за злочин, зазначав: «...тые за неучетливыя sprawy свои слушное каранье...относили, и тотъ то есть цель ѿ конецъ, всихъ правъ на свете тымъ все панства...въ целости своей захованы бывають где лихые помъсту...относятъ...» [8, с. V – VI].

Отже, як і в часи Київської Русі, важливою метою покарання продовжували залишатися відшкодування шкоди потерпілій особі, захист правових норм та попередження злочинів, поповнення державної («господарської») скарбниці, спокутування гріха, а також завдання злочинниці адекватного покарання у залежності від тяжкості злочину [9, с. 173-174].

У XVI ст., з виданням Литовського Статуту, вітчизняному кримінальному праву стає відомою така мета покарання, як виправлення засудженої. Тюремне ув'язнення, як вид кримінального покарання, було рециповане з німецького права. Так, у першій редакції Статуту було лише дві норми, що містили дану санкцію, а у третій редакції їх було близько сорока (наприклад, I, I, 23, VI, 22; II, I, 20, 27, XI, 12, 26, 27; III, I, 9, 10, 13, IV, 7, 62, 63, XI, 1, 2, 3 та ін.) [2-4]. Як зазначає Є. В. Шаломєєв, за умов життя середньовічного суспільства тюремне ув'язнення було одним із провідних засобів (форм) виправлення засудженого. Адже перебуваючи на самоті у в'язниці, особа могла оцінити характер свого вчинку, зробити відповідні висновки щодо майбутньої поведінки після відбуття покарання. Законодавець приділив тюремному ув'язненню як одному із дієвих засобів виправлення засудженого, значну увагу [7, с. 134].

Починаючи з 30–40-х рр. XVI ст. законодавець дедалі частіше запозичував норми

з німецького права. Німецьке законодавство, передусім «Саксонське зеркало» та «Кароліна», справило певний вплив на розвиток вітчизняного кримінального права. Законодавець запозичив деякі поняття, терміни та елементи системи покарань, що існували у німецькому праві. З'являються такі види смертної кари, як четвертування, посадження на кіл, смерть під тортурами, утоплення. Відповідно до цього, у кримінальному праві України XVI – першої половини XVII ст. з'являється така мета покарання, як залякування. За твердженнями сучасних дослідників, залякування ставало головною метою покарання, про що свідчили дедалі зростаюча жорстокість і болючість покарання, а також публічність його виконання. Як сказано у грамоті Великого князя Литовського 1522 р., залякування у писаному праві необхідне для попередження злочинів, утримання свавільних людей від злочинної поведінки і збереження у доброму стані всієї держави [10, с. 198]. Подібне твердження у історико-правовій науці підтримував відомий білоруський вчений І. А. Юхо, вказуючи на визначальну роль залякування, як мети покарання періоду, що розглядається [11, с. 86].

Зауважимо, що залякуючі види покарань не були відомі вітчизняному кримінальному праву аж до початку XVI ст. Вони виявились штучно привнесеними елементами інституту покарання польського та німецького права. Рецепція залякуючих видів покарань відповідала лише прагненням панівного стану – шляхти, яка прагнула захистити свою політичну владу та економічну могутність. З іншого боку, ця рецепція суперечила правосвідомості основної маси українського населення. Адже у другій половині XIV – другій половині XV ст. в українських землях ще було відсутнє засилля шляхти, кріпацька залежність не набула таких жорстких форм, як у XVI ст. Тому, за визначенням Є. В. Шаломєєва, система покарань у зазначений період містила м'які види покарань, що традиційно існували у вітчизняному кримінальному праві, було відсутнє залякування. Загарбання протягом XVI ст. польською шляхтою українських земель, значне посилення її влади наприкінці XV – на початку XVI ст., утворення Речі Посполитої призвело і до введення у законодавство залякуючих видів покарань [7, с. 134-135].

Отже, з подальшим розвитком державно-правових інститутів, а також поступовим закріпленням у понятті злочину домінуючої ролі формального елементу, починала формуватися та набувати розвитку така мета покарання, як виправлення засудженої та залякування.

Аналіз норм Литовського Статуту дає підстави виділити основні принципи призначення покарання для жінок, що вчинили злочин. Головними принципами призначення покарання для жінок як світською, так і церковною владою були: принцип індивідуальності покарання, законність і справедливості, демократизм та гуманізм.

По-перше, покарання для жінок призначалися індивідуально. Ще у до статутний період цей принцип знаходив формальне закріплення у земських грамотах, Судебнику Казимира 1468 р., а згодом – і у нормах Литовського Статуту. Слушно вказував Г. В. Демченко, що правова формула «за злочин відповідає виключно злочинець» стала основним правилом кримінального права досліджуваної доби [6, с. 126].

Винятком з цього правила вважалося заступництво, коли ображеного могла задовольнити інша особа, сплативши йому збитки і заступившись, таким чином, за винного. Так, українське звичаєве право на протигагу офіційному законодавству дозволяло жінці у разі відсутності чоловіка виходити і відповідати на копному суді за свого чоловіка, підозрюваного у вчиненні злочину. «Не тільки батько, але й мати заступали сина на копі. Ми не знаємо прикладів, коли б чоловік на копі заступав свою дружину, але бували випадки, коли дружина заступала свого чоловіка, і не лише чоловіка, але й свого батька» – зауважував І. Ю. Черкаський [12, с. 129-130].

По-друге, при застосуванні покарань для всіх мешканців держави враховувався принцип законності. Якщо у законодавстві були відсутні певні норми, то судді мали керуватися нормами звичаєвого права (I, VI, 37; III, IV, 54) [2,4]. Так, особа могла бути визнаною винною лише за вироком суду, а не за підозрою. Покарання ж призначалося у залежності від тяжкості скоєного злочину і лише після того, як таку особу визнають винною (I, I, 1; II, I, 2, 4; III, I, 2, 4) [2-4]. При застосуванні кримінального закону та при визначенні покарання суд повинен був

керуватися такими основними принципами, як законність, справедливість, непідкупність та неупередженість. Коли особа обіймала посаду судді, вона складала присягу: «Я присегаю пану Богу...водле Бога справедливее и водле права статуту...буду судити, сознанья и записы приймати, не фолькуючи высокимъ и подлымъ станомъ на достойноствяхъ и врьдехъ седячихъ, на богатого и на вьбоного...не с приязни, не з вазни, не з боязни, не за посулы и дары...але самого Бога и его светую справедливость и право посполитое и сумнение свое передъ очима маючи...» (II, IV, 1; III, IV, 1) [3, 4].

По-третє, важливою вимогою для призначення покарання в українських землях Литовсько-Руської держави та Речі Посполитої вважався принцип справедливості покарання, що досить тісно був пов'язаний з принципом законності. Так, правовими формулами досліджуваного періоду були такі, як «немає кари без вини», «покарання повинно відповідати тяжкості скоєного злочину». З цього приводу заслуговує на увагу твердження Г. В. Демченка, який вказував, що при скоєнні тяжких злочинів «съ точки зрення законодателя преступникъ непременно долженъ подвергнуться заслуженному наказанию, никакого соглашения съ потерпевшимъ не должно быть...» [6, с. 11]. Таким чином, судді, обираючи міру покарання, «соблюдаютъ только святую правду и справедливость» (наприклад, II, IV, 1, 4, 70; III, IV, 1, 8) [3, 4].

По-четверте, у Литовському Статуті був проголошений досить демократичний принцип – покарання є рівним для всіх, незалежно від походження особи. У правових актах XV ст., а також у першій та другій редакціях Литовського Статуту нічого не згадується про призначення смертної кари за вбивство простолюдина (як чоловіка, так і жінки). Але погляди законодавця змінюються на час видання третьої редакції Статуту, тому згідно III, XII, 1, 2 передбачалося застосування до винного смертної кари [4]. З цього приводу І. А. Юхо зазначав, що «введение уголовной ответственности шляхты за убийство простого человека было прогрессивным явлением в уголовном праве XVI в. В польское уголовное право, например, эта норма была внесена в XVIII в.» [11, с. 80-81]. За твердженням С. В. Кудіна, на практиці непривілейовані

верстви населення за аналогічні злочини каралися суворіше, порівняно з магнатами або шляхтичами, особисті та майнові права феодалів захищалися посиленіше, ніж права простих людей [5, с. 170].

У XV–XVI ст. у вітчизняному кримінальному праві законодавчо закріплюється новий інститут – помилювання («випрошування від смертної кари»). Так, потерпілий мав право помилювання під час порушення його прав, але він міг відмінити тільки ті покарання, які не були публічними. Українському звичаєвому праву інститут помилювання був відомий з давніх-давен. Випрошування від смертної кари не зафіксовано у жодних юридичних законах, однак, незважаючи на це, воно набуло поширення в Україні, і це є свідченням того, що цей правовий народний звичай виник у відповідних економічно-соціальних умовах і, основне, що він був узаконений судами. Одночасно сформувалися народні норми ритуалу цього випрошування [13, с. 126].

Звичай велів просити про помилювання вже після того, як вирок був оголошений. Таке прохання з боку дівчини або вдови приймалося за умови негайного одруження із засудженим. Знаком згоди були хустка, що її пов'язувала жінка на шию або голову злочинця [12, с. 20]. З цього приводу український дослідник О. І. Левицький зазначав, що у XVI–XVII ст. подібні випадки були звичайною справою, але якщо сам засуджений висловлював власне бажання взяти шлюб [15, с. 128-129].

По-п'яте, у застосуванні покарань щодо вагітної жінки, неповнолітніх, а також психічно хворих осіб простежувався принцип гуманізму. В. М. Конон стверджував, що перша система писемного права Великого князівства Литовського віддзеркалювала гуманістичні ідеї епохи та була однією з найпрогресивніших у тодішній Європі [16, с. 103]. За визначенням П. О. Музиченка, кодифікація прав, яка відбулася у Великому князівстві Литовському, врахувала гуманістичні традиції Руської Правди, що особливо яскраво відбилося на регулюванні правового становища жінки [17, с. 176].

Так, Статут поблажливіше ставиться до вагітної жінки-вбивці. Гуманне ставлення до вагітних жінок проявлялося у тому, що виконання суворого покарання відкладалося до народження дитини. Згідно III, XI, 34, до пологів

жінка мала утримуватися у в'язниці [4]. Це пояснюється, на наш погляд, впливом гуманістичних традицій Київської Русі та українського православ'я. На переконання І. А. Юхо, саме Статут 1529 р. містив ряд прогресивних норм, у яких відобразилися ідеї гуманізму. Так, артикул 27 розділу VII містив норму стосовно давності вчиненого злочину. Особа звільнялася від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею злочину невеликої тяжкості минуло три роки, а тяжкого злочину – десять років [18, с. 48].

За твердженням С. В. Кудіна, у досліджуваній період законодавчо були закріплені два суперечливі принципи призначення покарання. З одного боку, покарання має бути суворим і злочинці мають бути «караны безъ милосердья», а з іншого – покарання має бути застосоване з милосердям («...легъ ижъ караны маєть быть зъ милосердьемъ») [5, с. 169].

На наш погляд, кримінально-правові санкції у Литовському Статуті були більш жорсткими, ніж на практиці. Так, Г. В. Демченко цей факт пояснює тим, що жорстокість покарань була несумісна з правосвідомістю народу [6, с. 271-273]. За словами Т. В. Міхайліної, через правосвідомість здійснюється відбиття передумов виникнення правових приписів, необхідність їхнього закріплення, а також вимальовується їхній зовнішній та сутнісний вираз [19, с. 153]. На переконання М. М.

Жовтобрюха, у XIV – першій половині XVII ст. організація суспільного життя на українських землях ґрунтувалася на принципах духовності, моральності, гуманізму та справедливості [20, с. 12].

Висновки. На основі проведеного дослідження можна зробити такі висновки.

1. Нормами трьох редакцій Литовського Статуту формально закріплювалася мета покарання для жінки, що вчинила злочин. Якщо у достатутний період метою покарання були відшкодування шкоди потерпілій особі, захист її прав, попередження злочинів, поповнення державної (князівської, а пізніше «господарської») скарбниці, спокутування гріха, завдання злочинниці адекватного покарання залежно від тяжкості злочину, то, починаючи з XVI ст., починає формуватися та набувати розвитку така мета покарання, як виправлення засудженої та залякування.

2. У досліджуваній період відбувався постійний розвиток принципів призначення покарання для жінки, що вчинила злочин. Нормами Статуту визначалися і закріплювалися такі принципи, як принцип індивідуальності покарання, законності, справедливості, гуманізму та демократизму. Вони, переважно, ґрунтувалися на гуманістичних традиціях, які продовжували існувати в українському суспільстві з часів Київської Русі.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Старый Литовский Статутъ 1529 года. *Временникъ Императорскаго Московскаго общества исторіи и древностей российскихъ*. М., 1854. Кн. 18. С. 1–106.
3. Статутъ Великого князства Литовскаго 1566 года. *Временникъ Императорскаго общества исторіи и древностей российскихъ*. М., 1855. Кн. 23. С. 1–222.
4. Статутъ Великого князства Литовскаго 1588 года. *Временникъ Императорскаго общества исторіи и древностей российскихъ*. М., 1854. Кн. 19. С. 1–382.
5. Кудін С. В. Становлення і розвиток кримінального права України у X – першій половині XVII ст.: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. К., 2001. 226 с.
6. Наказаніє по Литовскому Статуту въ его трехъ редакціяхъ (1529, 1566 и 1588 гг.). Изследование Г. В. Демченка. Київ: Типографія Императорскаго Университета Св. Владимира. Часть первая. 1894. 273 с.
7. Шаломєєв Є. В. Мета покарання у кримінальному праві України XI–XVIII ст.: історично-порівняльний аналіз. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2002. № 4. С. 132-137.
8. *Временникъ Императорскаго Московскаго общества Исторіи и Древностей Россійскихъ*.

М.: Вь университетской типографіи, 1854. Книга 19. С. 1–382.

9. Мартинюк О. В. Жінка як суб'єкт злочину в Україні (X – середина XIV століть). *Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки*. 2005. Вип. 27. С. 170–175.

10. Історія держави і права України: підручник. У 2 х т. / За ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. К.: Ін Юре, 2003. Т. 1. 2003. 656 с.

11. Юхо И. А. Правовое положение населения Белоруссии в XVI в. Минск: Издательство Белорусского государственного университета имени В. И. Ленина, 1978. 144 с.

12. Черкаський І. Громадський (копний) суд на Україні-Русі XVI–XVIII ст. *Праці Комісії для виучування історії західно-руського та вкраїнського права*. Випуск четвертий. За ред. акад. Н. П. Василенка. К.: Друкарня Української Академії Наук, 1928. 714 с.

13. Гошко Ю. Г. Звичаєве право населення Українських Карпат та Прикарпаття XIV–XIX ст. Львів: Інститут народознавства НАН України, 1999. 336 с.

14. Івановська О. П. Звичаєве право в Україні. Етнотворчий аспект. Навчальний посібник. К.: ТОВ «УВПК «Екс об», 2002. 264 с.

15. Левицкий О. И. Обычные формы заключения браков в Южной Руси в XVI–XVII ст. Антологія української юридичної думки. В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. К.: Видавничий Дім «Юридична книга», 2002. Том 3: Історія держави і права України: козацько-гетьманська доба. 2003. С. 120–130.

16. Конон В. М. Гуманистические истоки Статута Великого княжества Литовского 1529 года. *Первый Литовский Статут 1529 года: материалы республиканской научной конференции, посвященной 450-летию Первого Статута (Вильнюс, 27–28 ноября 1979 г.)*. Вильнюс: Минвуз Литовской ССР, 1982. С. 94–103.

17. Музиченко П. О. Правове становище жінки в українських землях в XIV–XVI ст. *Актуальні проблеми політики: зб. наук. праць*. 1997. Випуск 1–2. С. 176–179.

18. Юхо И. А. Основные черты судостроительства и судопроизводства по Статуту Великого княжества Литовского 1529 года. *Первый Литовский Статут 1529 года: материалы республиканской научной конференции, посвященной 450-летию Первого Статута (Вильнюс, 27–28 ноября 1979 г.)*. Вильнюс: Минвуз Литовской ССР, 1982. С. 47–54.

19. Михайліна Т. В. Роль інтегративного потенціалу правосвідомості у реформуванні правової системи: монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 312 с.

20. Жовтобрюх М. М. Звичаєве право: сутність, генеза, чинність: автореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.12. Національна Академія внутрішніх справ України МВС України. К., 2002. 19 с.

References:

1. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Stariy Lytovskii Statut 1529 hoda. *Vremennyy Ymperatorskaho Moskovskaho obshchestva ystoriy y drevnostei rossyiskyyh*. M., 1854. Kn. 18. S. 1–106.
3. Statut Velykoho kniazstva Lytovskaho 1566 hoda. *Vremennyy Ymperatorskaho obshchestva ystoriy y drevnostei rossyiskyyh*. M., 1855. Kn. 23. S. 1–222.
4. Statut Velykoho kniazstva Lytovskaho 1588 hoda. *Vremennyy Ymperatorskaho obshchestva ystoriy y drevnostei rossyiskyyh*. M., 1854. Kn. 19. S. 1–382.
5. Kudin S. V. Stanovlennia i rozvytok kryminalnogo prava Ukrainy u X – pershii polovyni XVII st.: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01. Kyivskiy nats. un-t imeni Tarasa Shevchenka. K., 2001. 226 s.
6. Nakazanie po Lytovskomu Statutu v eho trekh redaktsiakh (1529, 1566 y 1588 hh.). Yzsledovanie H. V. Demchenka. Kiev: Typohrafiia Ymperatorskaho Unyversyteta Sv. Vladymira. Chast pervaia. 1894. 273 s.
7. Shalomieiev Ye. V. Meta pokarannia u kryminalnomu pravi Ukrainy XI–XVIII st.: istorychno-porivnialnyi analiz. *Visnyk Akademii pratsi i sotsialnykh vidnosyn Federatsii profspilok Ukrainy*. 2002. № 4. S. 132–137.
8. Vremennyy Ymperatorskaho Moskovskaho obshchestva Ystoriy y Drevnostei Rossiiskyyh. M.: V unyversytetskoi typohrafiy, 1854. Knyha 19. S. 1–382.

9. Martyniuk O. V. Zhinka yak sub'iekt zlochynu v Ukraini (Kh – seredyna KhIV stolit). *Derzhava i pravo*: Zb. nauk. prats. Yurydychni i politychni nauky. 2005. Vyp. 27. S. 170–175.
10. Istorii derzhavy i prava Ukrainy: Pidruchnyk. U 2 kh t. / Za red. V. Ya. Tatsiia, A. Y. Rohozhyna, V. D. Honcharenka. K.: In Yure, 2003. T. 1. 2003. 656 s.
11. Yukho Y. A. Pravovoe polozhenie naseleniya Belorussyy v XVI v. Mynsk: Yzdatelstvo Belorusskoho gosudarstvennogo unyversyteta imeni V. Y. Lenyna, 1978. 144 s.
12. Cherkaskyi I. Hromadskiy (kopnyi) sud na Ukraini-Rusi XVI–XVIII st. Pratsi Komisii dlia vyuchuvannia istorii zachidno-ruskoho ta vkrainskoho prava. Vypusk chetvertyi. Za red. akad. N. P. Vasylenska. K.: Drukarnia Ukrainskoi Akademii Nauk, 1928. 714 s.
13. Hoshko Yu. H. Zvychaieve pravo naselennia Ukrainykh Karpat ta Prykarpattia XIV–XIX st. Lviv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy, 1999. 336 s.
14. Ivanovska O. P. Zvychaieve pravo v Ukraini. Etnotvorchy aspekt. Navchalnyi posibnyk. K.: TOV “UVPK “Eks ob”, 2002. 264 s.
15. Levytskyi O. Y. Obichnia formy zakliuchenyia brakov v Yuzhnoi Rusy v XVI–XVII st. Antolohiia ukrainskoi yurydychnoi dumky. V 6 t. / Redkol.: Yu. S. Shemshuchenko (holova) ta in. K.: Vydavnychi Dim “Iurydychna knyha”, 2002. Tom 3: Istorii derzhavy i prava Ukrainy: kozatsko-hetmanska doba. 2003. S. 120–130.
16. Konon V. M. Humanysticheskiye ystoky Statuta Velykoho kniazhestva Lytovskoho 1529 hoda. Perviy Lytovskiy Statut 1529 hoda: materyali respublikanskoi nauchnoi konferentsyy, posviashchennoi 450-letiyu Pervoho Statuta (Vylnius, 27–28 noiabria 1979 h.). Vylnius: Mynvuz Lytovskoi SSR, 1982. S. 94–103.
17. Muzychenko P. O. Pravove stanovyshe zhinky v ukrainskykh zemliakh v XIV–XVI st. *Aktualni problemy polityky*: zb. nauk. prats. 1997. Vypusk 1–2. S. 176–179.
18. Yukho Y. A. Osnovnie cherty sudoustroistva y sudoproizvodstva po Statutu Velykoho kniazhestva Lytovskoho 1529 hoda. Perviy Lytovskiy Statut 1529 hoda: materyali respublikanskoi nauchnoi konferentsyy, posviashchennoi 450-letiyu Pervoho Statuta (Vylnius, 27–28 noiabria 1979 h.). Vylnius: Mynvuz Lytovskoi SSR, 1982. S. 47–54.
19. Mikhailina T. V. Rol intehtatyvnoho potentsialu pravovidomosti u reformuvanni pravovoi systemy: monohrafiia. Vinnytsia: TOV “Nilan-LTD”, 2018. 312 s.
20. Zhovtobriukh M. M. Zvychaieve pravo: sutnist, geneza, chynnist: avtoref. dys...kand. yuryd. nauk: 12.00.12. Natsionalna Akademiia vnutrishnikh sprav Ukrainy MVS Ukrainy. K., 2002. 19 s.